

Orta Gelir Tuzağı'nın Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Ampirik Bir Değerlendirme (1980-2019)

Dilşat DEMİREL*

Özet

Orta gelir tuzağı, düşük gelir düzeyinden hızlıca orta gelir düzeyine çıkan fakat bu düzeyde uzun yıllar boyunca kalarak, yüksek gelir grubuna çıkamayan ülkeleri belirtmek amacıyla kullanılan iktisadi bir terimdir. Dünya Bankasının 2007 yılında "Doğu Asya Rönesans'ı Ekonomik Gelişme İçin Fikirler" adlı raporunda bu kavram ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin 1980-2019 dönemi için yıllık veriler kullanılarak orta gelir tuzağını etki eden değişkenlerin, orta gelir tuzağının kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılanın yıllık büyüme oranı, enflasyon oranı, dışa açıklık oranı, yatırım ve tasarrufun yıllık değişim değerleri kullanılmıştır. Yapılan zaman serisi analizinde değişkenler arasındaki ilişki sırasıyla ADF (Augmented Dickey-Fuller) birim kök testi, Johansen eştümleşme ve Granger nedensellik yöntemleriyle araştırılmıştır. Yapılan çalışmada yatırımlardan orta gelir tuzağına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Orta Gelir Tuzağı, Kişi Başı Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Zaman Serisi Analizi

The Effects of the Middle Income Trap on the Turkish Economy: An Empirical Evaluation (1980-2019)

Abstract

The middle-income trap is an economic term used to describe the countries that quickly rise from the low-income level to the middle-income level, but remain at this level for many years and cannot reach the high income group. This concept emerged in the World Bank's 2007 report "Ideas for Economic Development of the East Asian Renaissance". By using the annual data for Turkey's 1980-2019 period, the annual change values of the variables affecting the middle income trap, the annual growth rate of gross domestic product per capita, inflation rate, openness rate, investment and savings are used. In the time series analysis, the relationship between the variables was investigated by ADF (Augmented Dickey-Fuller) unit root test, Johansen cointegration and Granger causality methods, respectively. In the study, a one-way causality relationship was determined from investments to the middle income trap

Keywords: Middle Income Trap, Gross Domestic Product Per Capita, Time Series Analysis

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, dilshatdemirel68@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-2706-0164

1. Giriş

Orta gelir tuzağı, düşük gelir düzeyinden hızlıca orta gelir düzeyine çıkan fakat bu düzeyde uzun yıllar boyunca kalarak, yüksek gelir grubuna çıkamayan ülkeleri belirtmek amacıyla kullanılan iktisadi bir terimdir. Dünya Bankasının 2007 yılında “Doğu Asya Rönesans’ı Ekonomik Gelişme İçin Fikirler” adlı raporunda bu kavram ortaya çıkmıştır.

Ülkelerin düşük gelir grubundan orta gelir grubuna geçişi daha hızlı ve kolay olur çünkü tarımdan sanayiye geçişte tarımdaki iş gücü fazlası sanayiye sınırsız kaynak olarak geçer ve sanayi gelişerek ekonomide bir büyüme gerçekleşir. Ekonomide genel olarak bir ülkenin gelişebilmesi için büyümesinde bir sürdürülebilirlik veya istikrarlı bir büyüme sağlaması gerekir. Ekonomi orta gelir düzeyine geldiğinde sanayide kullanılan sınırsız kaynak bir süre sonra yeterli olmuyor ve bu kaynağın etkin verimli kullanılarak üretkenliğinin artması gerekiyor. Orta gelir grubunda bu durum kolay aşılamıyor ve orta gelir tuzağı meydana geliyor.

Orta gelir tuzağı günümüzde önem kazanmaya başlamıştır. Dünya ekonomisinin son yarım yüzyılına bakıldığında orta gelir grubunda yer alan ülkelerin çok az bir bölümü yüksek gelirli ülke seviyesine ulaşmayı başarabilmiştir ve birçoğu da uzun süre orta gelirde kalmıştır. OGT’nin aşılması için gelir artışı sağlamak gelişmiş ülke olabilmeyen gerekçesi haline gelmiştir. Kişi başına düşen gelir büyüme ve kalkınmanın tek göstergesi elbette ki değildir. Hatta kişi başına düşen gelir göstergesinin birçok zayıf yönlerinden bile bahsedilebilir. Buna rağmen kişi başına düşen gelir, büyüme ve kalkınma konularında iktisatçılar için her zaman çekiciliğini muhafaza etmiştir. İktisatçılar kişi başına gelir artışıyla ilgilenirler, çünkü refah artışı sağlamanın birinci adımının kişi başına geliri arttırmak olduğunu düşünürler. Yani sürekliliği esas olan büyüme ve kalkınmayı yakalama kişi başına düşen geliri yükseltmenin ön koşulu olmakla beraber bunu sağlayan teknik ve kurumsal gelişme, yenilik, kaynak mobilitesi gibi

bir dizi değişkenle ifade edilebilir. Kısacası OGT orta gelir grubundaki ülkelerin maruz kalacağı bir olgu olup kişi başına düşen gelirlerle ifade ediliyor olsa da başka bir dizi faktöre bağlıdır (Bozkurt, 2014).

Türkiye açısından orta gelir tuzağını ele aldığımızda II. Dünya Savaşından sonra 1970-1990 yıllarında ekonomide iç ve dış konjonktürel olumsuzluklar yaşanmış, istikrarsızlık yaşanmış ve makroekonomik dengeler altüst olmuştur. 1960’lı yıllarda dünya ekonomileri ile birlikte Türkiye İthal İkameci Sanayi (İİS) politikası izleyerek başarılı bir on yıl geçirmiştir. Fakat 1970 yılından sonra başarı yerini başarısızlığa bırakmıştır. 1980’li yıllarda Türkiye 24 Ocak Kararları ile beraber dışa açık ve ihracata yönelik sanayi politikalarını uygulamaya başlamıştır. Bu dönem de de küresel piyasalarda uyum mekanizması tam olarak sağlanamamış ve ekonomik alandaki kısmi canlanmaya karşın bu on yıllık dönemde ekonomi istediği düzeye ulaşamamış. 1990’lı yıllarda kamu borçlarının ve faiz harcamalarının giderek artış göstermesi ve yüksek enflasyon nedeniyle ekonomi istikrarsızlık ile beraber Türkiye de ekonomiye gerekli müdahale tam yapılamamış ve 2001 kriziyle sonuçlanmıştır. Ekonomide meydana gelen istikrarsızlık ve çöküntü Türkiye’nin çok uzun dönem boyunca düşük gelirli ülke düzeyinde kalmasına neden olmuştur.

Türkiye’nin 2001 krizinden sonra 3.000 dolar olan kişi başına milli gelir seviyesini 2004 yılında orta gelir seviyesi olan 10.000 dolara çıkarmayı başarmıştır ve düşük gelir düzeyinden kurtulmuştur. 2005 yılından sonra düşük orta gelir düzeyinden kurtulmuş ve üst orta gelir grubuna dâhil olmuştur. Günümüzde de üst orta gelir düzeyindedir. 2001-2007 yıllarında da başarı sağlamıştır. 2008 yılındaki krizle beraber ekonomi küçülme yaşamış fakat 2009 yılının son çeyreğinde tekrar toparlanmaya başlamış ve 2010-2011 yıllarında yüksek bir hızla büyümeye devam etmiştir. Fakat 2015 yılıyla itibaren büyümede bir yavaşlama yaşanmıştır. 2019 yılına kadar yükseliş ve düşüşlerle büyüme devam

DEMİREL, D., “Orta Gelir Tuzağı’nın Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Ampirik Bir Değerlendirme (1980-2019)”

etmektedir. Türkiye Dünya Bankası sınıflamasına göre üst orta gelir grubunda yer almaktadır.

Bütün ülkelerin yapmış oldukları ekonomi politikaları, kalkınma stratejilerinde ki amaç halkının refah düzeyini yükseltmektir. Refah düzeyleri kişi başına düşen gelir düzeyi alındığında ülkeler üç gruba ayrılır; düşük gelir, orta gelir, yüksek gelir grubu şeklindedir. Düşük gelir grubunda olan ülkeler orta gelir grubuna, orta gelir gelir grubunda olanlar yüksek gelir grubuna, yüksek gelir grubundakiler ise refahlarını daha da arttırmak isterler.

Neo klasik büyüme teorisinde bulunan yakınsama hipotezine göre Neo klasik büyüme modeli içerisindeki yakınsama hipotezinin arkasındaki asıl faktör yenilenebilir sermayenin azalan verimliliğidir. Buna göre sermaye işgücü oranı düşük olan fakir ülkeler, daha yüksek sermayenin marjinal ürününe sahip olduklarından, daha yüksek oranlı büyüme eğilimindedirler. Yani fakir ülkelerde sermaye miktarı bir birim artarsa gelir düzeyi zengin ülkelere göre daha büyük bir oranda artacaktır (Tüzemen, 2015). Koşulsuz yakınsama da ise fakir ülkelerin zengin ülkelere daha hızlı büyüyeceklerini ve uzun dönemde kişi başına gelir açısından zengin ülkeleri yakalayabileceğini söyler. Fakirlerin hep fakir kaldıkları, zenginlerin ise zengin olmaya devam ettikleri, kısacası koşulsuz yakınsamanın gerçekleşmediği görülür. Benzer özelliklere sahip ülkelerin benzer hızda büyüdüklerini ve benzer gelir düzeylerine geldiklerini görürüz. Romer içsel büyüme modeliyle de açıklamıştır. İçsel büyüme modelleri, ülkelerin düşük gelirli olmalarının veya orta gelirli olmalarının, onların zengin ülkeleri yakalamada başarılı olabilmeleri için yeterli olmadığını gösterir ve yakınsamanın koşulsuz olduğunu fakir ülkelerin zengin ülkelerini yakalamasını dışsal teknoloji, sermayenin azalan verimleri ile açıklayan neo klasik koşulsuz yakınsama hipotezini eleştirir. Yakınsama koşulludur ve fakir ülkeler zengin ülkelere değil ülkeler, kendi yapısal özellikleri tarafından belirlenen kendi uzun dönem dengelerine yakınsayacaklardır. Orta gelirli

ülkelerde de durum böyledir yapısal özelliklerine göre bir büyüme hızları ve süreleri olur. Belirli bir büyüme gösteremedikleri zaman bu tuzağa takılırlar.

Bu çalışma da 1980-2019 dönemi Türkiye ekonomisi yıllık verileri kullanılarak orta gelir tuzağının kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla üzerinden etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Zaman serisi analizi kullanılarak bu çalışma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmanın doğrultusunda çalışma üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Türkiye ekonomisi ve orta gelir tuzağından bahsedilmiştir, ikinci bölümde orta gelir tuzağı ile ilgili yapılmış olan betimsel ve deneye dayalı çalışmaların literatür taraması verilmiş olup son bölümde ise model, veri ve ekonometrik yöntemlerle ifade edilmiş olup sonuç bölümü ile sonlandırılmıştır.

2. Türkiye Ekonomisi ve Orta Gelir Tuzağı

Türkiye ekonomisinde II. Dünya Savaşından sonra 1970-1990 yıllarında ekonomide iç ve dış konjonktürel olumsuzluklar yaşanmış, istikrarsızlık yaşanmış ve makroekonomik dengeler altüst olmuştur. 1960’lı yıllarda tüm dünyada aynı düzeyde gelişmekte olan ülkelerin uygulamaya koymuş olduğu ithal edilen sanayi politikaları dünya ekonomileri ile birlikte Türkiye İthal İkameci Sanayi (İİS) politikası izleyerek başarılı bir on yıl geçirmiştir. Fakat 1970 yılından sonra başarı yerini başarısızlığa bırakmıştır. Başarısızlığın arkasındaki neden ithal ikameci sanayi politikasını uygulaması, Türkiye’yi ithalata bağımlı bir duruma getirmiş, ödemeler bilançosu dengesine ve döviz açıklarına neden olmuştur. Döviz açığı ve Türkiye’nin dünya ile rekabeti için gerekli altyapıya sahip olmaması ile pazar ortamı sağlanamaması 1970’li yılların başarısızlıkla sonuçlanmasının nedenidir. Türkiye 1980’li yıllara fakir ülke olarak girmiştir fakat bu yıllarda yine de bir kıpırdama süreci oluşturmaya çalışmıştır. Yapmış olduğu alt yapı, ulaşım, haberleşme, enerji, vb. kısmi iyileştirmelere rağmen ekonomiye uyum sağlayamamıştır. 1990’lı yıllarda ülke, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan olumsuz etkilenmiş ve Türkiye

DEMİREL, D., “Orta Gelir Tuzağı’nın Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Ampirik Bir Değerlendirme (1980-2019)”

ekonomisi krizlere açık bir çöküntü dönemine girmiştir. Ekonomide meydana gelen istikrarsızlık ve çöküntü 2001 krizi ile sonlanmış ve Türkiye çok uzun dönem boyunca düşük gelirli ülke düzeyinde kalmıştır.

Kriz sonrasında ise nihayet girilen değişim ve reform süreci, tek parti hükümetinin politik stabiliteyi ve başarılı ekonomik politikaları beraberinde getirmesiyle birlikte, Türkiye’ye yıllar sonra rahat bir nefes aldırılmıştır. Bu bağlamda, “Güçlü Ekonomiye Geçiş” programı başarıyla uygulanmış, Türkiye ekonomisi birçok makroekonomik göstergesini yoluna koymaya başlamıştır (Karahana, 2012). Ülke ekonomisi verimlilik ve sanayiye geçişte hızlı bir büyüme göstermiş kriz öncesinde oluşan kamu borçlarını ödemiş ve ekonominin yıllar boyunca çare bulunamamış yüksek ve yapışkan enflasyon da, % 70 seviyelerinden tek hanelere çekilmiştir.

Türkiye’nin 2001 krizinden sonra 3.000 dolar olan kişi başına milli gelir seviyesini 2004 yılında orta gelir seviyesi olan 10.000 dolara çıkarmayı başarmıştır ve düşük gelir düzeyinden kurtulmuştur.

Orta gelir tuzağı yaklaşımı ilk kez ortaya atıldığında ABD’de kişi başına düşen gelirin yüzde 20’si ekonomiler açısından orta gelir düzeyi olarak kabul ediliyordu. Bugünkü ölçülere göre ABD’de kişi başına gelir kabaca 66 bin dolar düzeyinde olduğuna ve bunun yüzde 20’si 13 bin dolar ettiğine göre orta gelir düzeyinin karşılığı 13 bin dolar / yıl olarak ortaya çıkar. Gelir tuzağı için kullanılan tanım ABD’nin kişi başına gelirinin yüzde 20’si olduğuna göre yıllar itibarıyla Türkiye ve ABD’nin kişi başına gelirlerini karşılaştırabiliriz.

Tablo1’de Türkiye’nin 1980 ve 1999 yılları arasında kişi başına GSYH oranlamasının % 20 düzeyine ulaşamamış olduğu göstermektedir. 1980 darbesi sonrası ekonomide 1985 yılına kadar bir düşüş göstermiş ve bu düşüş 1989 yılında Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında alınan kararlar artışa dönüşmüştür. Bu yükseliş beş yıl kadar devam etmiş ve sonra yani 1994-2001 kriziyle tekrar ekonomide bir düşüşe yol açmıştır.

Tablo1: Yıllar İtibariyle Türkiye ve ABD'nin Kişi Başı GSYH'sinin Yüzdeler Oranı

Yıllar	Türkiye KBGSYH (USD)	ABD KBGSYH (USD)	TR / ABD x 100 %
1980	1,564	12,575	12,438
1981	1,579	13,976	11,297
1982	1,402	14,434	9,714
1983	1,310	15,544	8,428
1984	1,247	17,121	7,284
1985	1,368	18,237	7,501
1986	1,511	19,071	7,923
1987	1,705	20,039	8,508
1988	1,745	21,417	8,147
1989	2,022	22,857	8,846
1990	2,794	23,889	11,695
1991	2,736	24,342	11,240
1992	2,842	25,419	11,180
1993	3,180	26,387	12,052
1994	2,270	27,695	8,196
1995	2,898	28,691	10,101
1996	3,054	29,968	10,191
1997	3,144	31,459	9,994
1998	4,500	32,854	13,697
1999	4,116	34,514	11,926

Kaynak: (World Bank), gdp per capita değerleri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye 1955 yılından 2005 yılına kadar elli yıllık bu süreçte düşük orta gelir grubunda kalmıştır. 2005 yılından sonra düşük orta gelir düzeyinden kurtulmuş ve üst orta gelir grubuna dâhil olmuştur. Günümüzde de üst orta gelir düzeyindedir. Türkiye 2001 yılında güçlü ekonomiye geçiş programı uygulamaya başlamıştır. Bununla beraber sıkı para ve maliye politikası uygulamış ve 2001-2007 yıllarında da başarı sağlamıştır. 2008 yılındaki krizle beraber ekonomi küçülme yaşamış fakat 2009 yılının son çeyreğinde tekrar toparlanmaya başlamış ve 2010-2011 yıllarında yüksek bir hızla büyümeye devam etmiştir.

Türkiye’nin uzun süre alt orta gelirli ülke olarak kalması ve üst orta gelirli ülke konumuna geçtikten sonra da yüksek gelire geçememesinin sebepleri arasında; konulmuş olan kalkınma planlarının koalisyon hükümetlerince düzgün uygulanamaması ve planları uygulamada

DEMİREL, D., “Orta Gelir Tuzağı’nın Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Ampirik Bir Değerlendirme (1980-2019)”

güçlüklerin yaşanması, yaklaşık olarak on yıl da bir yaşanan askeri darbeler, dünya da yaşanan ekonomik krizler, siyasi istikrarsızlıklar, siyasetçilerin popülist yaklaşımları, ciddi olarak uygulanmayan para ve maliye politikaları, 2016 yılında yaşanan 15 Temmuz ayaklanması, Suriye’deki olaylar Türkiye’nin ekonomik gelişimini yavaşlatmış ve bir üst gelir seviyesine geçişini ertelemiştir.

Türkiye bölge ve il olarak farklı kalkınma ve büyüme aşamalarına sahiptir. İstanbul yüksek gelir seviyesinde iken İğdır alt orta gelirli ildir. Türkiye homojen değil heterojen bir yapı içerisindedir. Türkiye’yi homojen bir yapı olarak değerlendirip ona göre tek düze ekonomi politikaları uygulamak doğru olmayacaktır. Bütün bölgeler ve iller kendi has özellikleriyle değerlendirilip ülke ekonomisine, dünya ekonomisine katılımlarının sağlanması gerekmektedir (Erinç, Taşçı, Özsan, & Voyvoda, 2012). Ülkelerin ekonomik büyüklüklerini ölçmek ve karşılaştırmak için kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla oranlarını kullanabiliriz. Kişi başı olması GSYH’yi nüfustan arındırarak, ekonomik büyüklük ve gelişmişlik düzeylerini daha belirgin ve net sonuçlar elde etmek için yarar sağlar.

Türkiye’nin kişi başına GSYH’sini Tablo 2’de incelememiz mümkün. Tabloya baktığımızda inişli çıkışlı yani dalgalı bir durum var fakat durum genel olarak artış yönündedir. 2001 yılında uygulamış olduğumuz ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş’ politikası ile kişi başına GSYH oranlarımız artmaya başlamış ve bu sayede üst orta gelir seviyesine geçiş sağlanmıştır. 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz kişi başına GSYH, alt orta gelir seviyesine geçildiği dönemden sonra bir düşüş yaşamış sonraki yıllarda artış eğilimi göstermiş fakat son beş yıldır tekrar düşüş eğilimine girmiştir.

Tablo 2’de Türkiye’nin ve ABD’nin kişi başına GSYH’si ve birbirine oranları gösterilmiştir. Bu tablo ‘Orta gelir tuzağı yaklaşımı ilk kez ortaya atıldığında ABD’de kişi başına düşen gelirin yüzde 20’si ekonomiler açısından orta gelir düzeyi olarak kabul ediliyordu’ tanımına göre

Türkiye’nin yüzde 20’lik dilime hangi yıllarda girip girmediğini göstermek için oluşturulmuştur. 2007-2014 yıllarında yüzde yirmilik dilimde bulunuyor.

Tablo2: Yıllar İtibariyle Türkiye ve ABD’nin Kişi Başı GSYH’sinin Yüzdeler Oranı

Yıllar	Türkiye KBGSYH (USD)	ABD KBGSYH (USD)	TR / ABD x 100 %
2000	4,337	36,335	11,936
2001	3,143	37,133	8,465
2002	3,688	38,023	9,700
2003	4,760	39,496	12,025
2004	6,101	41,713	14,626
2005	7,456	44,115	16,902
2006	8,102	46,298	17,500
2007	9,792	47,976	20,410
2008	10,941	48,383	22,613
2009	9,104	47,100	19,330
2010	10,742	48,468	22,164
2011	11,421	49,887	22,894
2012	11,795	51,611	22,854
2013	12,614	53,118	23,747
2014	12,157	55,065	22,077
2015	11,006	56,839	19,364
2016	10,895	57,952	18,800
2017	10,591	60,062	17,633
2018	9,456	62,996	15,011
2019	9,127	65,298	13,978

Kaynak: (World Bank), gdp per capita değerleri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye’de orta gelir tuzağına yapısal faktörler yol açmaktadır bu yüzden tuzaktan korunabilmemiz için yapısal reformları uygulamamız gerekir. Orta gelir tuzağına düşmemek ve yüksek gelirli ülkeler grubuna girebilmek için Türkiye’nin kalkınma stratejisinin belirlenmesin de iki amaç göz önüne alınmalıdır: birincisi kısa vadede ideal bir büyüme yakalamak, ikincisi orta ve uzun vadede sürdürülebilir bir büyüme düzeyine ulaşmak. Bu yüzden 2023 hedefleri ile sürdürülebilir büyüme sağlayarak ihracatı arttırarak cari açık sorunumuzu azaltacak bir üretim politikası uygulanmalıdır.

Tasarruf oranını arttırmak ve bu yolla yatırımlara

iç finansman sağlamak orta gelir tuzağına düşmemenin ya da düşülmesi bu tuzaktan kurtulmanın en önemli gereklerinden birisini oluşturuyor (Eğilmez, 2012). Siyasi ve ekonomik istikrarda bir devamlılık olmadır. Devamlılık sağlandığında toplum ekonomiye yönelecek ve büyüme sağlamaya devam edecektir. Strateji kurarak sektörler oluşturmalı ve kamu otoritelerini ve özel sektörü de bu sektörlerle bağdaştırmalıdır eğer dünya genelinde rekabet edecek güce sahip bir sektör oluşturabilirse sağlayacağı güçle küresel bir marka oluşturabilir. Bu da büyümesini olumlu etkiler.

Sonuç olarak, oluşturulacak bir büyüme modeli için gerekli dinamikleri, makro, mezo ve mikro seviyeler için ayrı ayrı ele almakta fayda vardır. Bu yaklaşım, GSYH dinamiklerini irdeleyen makro ve ekonominin oyuncularını etkileyen mikro bakışın yanı sıra, sektörleri de ele alan mezo düzey bir analizle, üçlü (ternary) bir model kurarak, oluşturulacak politikalarda bütünsellik avantajı sağlayacaktır. Oluşturulacak bir kalkınma modelinin başarısı da, işte bu üç seviyeli politikalar arasındaki güçlü ilişkiye bağlı olacaktır (Çavuş, 2014)

3. Literatür İncelemesi

Orta gelir tuzağı literatüre yakın bir zamanda girmiştir ve literatürdeki çalışmalar belirli bir düzen şeklinde değildir. OGT’yle ilgili yapılan çalışmalarda belli başlı teorik modeller kullanılarak oluşturulmamıştır. Çalışmalarda kullanılmış olan ekonometrik analizler ile ilgili de gruplama yapmak pek mümkün değildir. Ekonometrik araştırmalar da nicel ya da nitel değişkenli olmaları, yatay kesit veya panel, zaman serisi veri analizleriyle yapılmaları bakımından bir sınıflandırma sağlayacak sayıda değildir. Konuyla ilgili araştırmaları sistematik hale getirmek oldukça güç olsa da orta gelir tuzağı çalışmaları daha çok betimleyici niteliktedirler. Literatüre baktığımız zaman betimsel analizler daha fazla sayıda yer almaktadır.

Kharas ve Kohli (2011),yapmış oldukları çok ülkeli çalışmalarında gelir dağılımında oluşacak bir bozulmanın iç talepte meydana gelecek olan

potansiyel GSYH’den daha da yavaş bir büyüme gösterecektir. Bu durum ekonomide durgunluk ve tüketim düzeyinde bir dengesizlik oluşturacaktır. Meydana gelen durgunluk ve dengesizlik ekonomide finansal borçlanmaya sebep olur. Düşük ve orta gelir grubundaki ülkelerin borçları artar ve ekonomide olumsuz sonuçlara neden olur. Yapılan bu çalışma orta gelir tuzağına makroekonomik büyüme ve gelir dağılımı ile ilişkilendirmiştir.

Carnovale (2012),gelişmekte olan ülkeler ve orta gelir tuzağı üzerine yazdığı tez çalışmasında sosyal sermayenin orta gelir seviyesinden kurtulmak için etkisinin büyük olduğunu belirtmiştir. Malezya örneğinde etnik farklılık ve gelir eşitsizliğinin sosyal sermayede eksikliğe yol açtığını dolayısıyla da etnik ve dini parçalanma ve gelir dağılımının orta gelir seviyesinden geçişte etkili olduğunu söylemektedir. Bunun yanı sıra sürdürülebilir büyüme için hükümetlerin uyguladığı politikaların etkinliğini vurgulanmıştır.

Felipe vd.(2012),yapmış oldukları makale çalışmasında; 124 ülkeyi kişi başına gelirlerine göre dört farklı gelir grubu olarak tanımlamışlardır. 1990 yılı satın alma gücü paritesine göre kişi başına geliri 2,000 dolardan az olan ülkeler düşük; 2.000 ile 7.250 dolar arasında olan ülkeler alt-orta; 7.250 ile 11.750 dolar arasında olan ülkeler üst-orta; 11.750 dolardan yüksek olan ülkeler ise yüksek gelir grubunda yer alan ülkelerdir. Ayrıca tarihsel gelir geçişlerini analiz ederek eşik sayısını hesaplamışlardır. Güney Kore, Malezya ve Filipinler’i karşılaştırmalı üstünlükte ürün ihracatlarına göre de karşılaştırmışlardır. Bu karşılaştırma ile Güney Kore birçok ürün çeşidinde karşılaştırmalı üstünlük elde ederken Malezya ve Filipinler sadece elektronikte karşılaştırmalı üstünlük elde etmişlerdir.

Erinç vd. (2012),yapmış oldukları çalışmalarında Türkiye ekonomisini makro, bölgesel ve sektörel olarak değerlendirmişlerdir. Büyüme muhasebesi yöntemini kullanarak toplam faktör verimliliklerini hesaplamışlardır. Türkiye’yi OGT'nin olmadığı gelişmiş ve sanayileşmiş

bölgeler, OGT riskinin olduğu bölgeler, OGT'nin ve yoksulluk riskinin olduğu bölgeler şeklinde üç farklı bölgeye ayırmışlardır.

Robertson ve Ye (2013),orta gelir tuzağı ile ilgili yapmış oldukları çalışmada ekonometrik yöntemler kullanılarak ülkelerin orta gelir tuzaklarında bulunup bulunmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmalarında yapısal kırılmanın nedenlerini incelemişlerdir. Kişi başı GSYH değerlerini Genişletilmiş Dickey-Fuller Zivot-Andrews, Lumsdaine ve Papell testlerini kullanılarak açıklamışlardır. İnceledikleri 189 ülkeden 46'sı 2010 yılı itibarıyla orta gelir grubundadır ve Türkiye de bu ülkeler arasındadır. Yapmış oldukları zaman serisi analizinde orta gelir tuzağı olarak elde ettikleri istatistiksel tanımlamaya uygun 19 ülke olduğunu görmüşlerdir.

Aiyar vd. (2013),yapmış oldukları çalışmalarında büyüme yavaşlamasını orta gelir tuzağı determinantlarını alarak Aya ve Latin Amerika için 11 dönemlik bir araştırma yapmışlardır. Ekonometrik olarak yapmış oldukları çalışmalarında Probit Regresyonu, Bayesian ve Ağırlıklandırılmış En Küçük Kareler Modelini kullanılmışlardır. 2005 yılı sabit dolar fiyatları cinsinden kişi başına düşen GSYİH yıllık büyüme oranını, gayri safi sermaye girişleri, kamu borçları, ihracat gibi veriler kullanılarak Büyüme yavaşlamada en önemli değişkenlerin gayri safi sermaye girişlerindeki ani azalmalar ve çıkışlar ile zayıf ihracat çeşitliliği olduğunu yapmış oldukları çalışmanın bir sonucu olarak bulmuşlardır.

Gürsel ve Soybilgen (2013),yapmış oldukları çalışmada Türkiye’de kişi başına gelirin büyüme muhasebesini kullanarak cebir hesabını kullanarak tespit etmişlerdir. Kişi başına büyümeyi üç bileşene ayırmışlardır. Bu bileşenler çalışabilir nüfus oranının toplam nüfus içindeki oran değişimi, istihdam oranını değişimi, emek verimliliğindeki değişimdir. Türkiye ekonomisinin yüksek büyüme hızını yakalayabilmesi, aynı zamanda da kişi başına geliri daha hızlı arttırabilmesi için verimlilik artışlarının da devreye girmesi gerektiğini belirtilmiştir.

Bozkurt vd. (2014),yapmış oldukları çalışmada Türkiye’nin orta gelir tuzağında olup olmadığı araştırılmaya çalışılmıştır. Ekonometrik model olarak panel birim kök ve panel eş-bütünleşme analizleri kullanılmıştır. Uygulama olarak ilk adımda birim kök testine dayalı yakınsama analizi kullanılmış daha sonra panel veri analizini kullanarak yapılmıştır. Türkiye’nin yüksek gelirli ülkelere yaklaştığı, yüksek eğitimde okullaşma ve yurtiçi tasarruf oranlarının kişi başına düşen gelir üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda Türkiye’nin orta gelir tuzağında olduğunu ve kurtulması için de sanayileşmenin hızlandırılması ve eğitim sisteminin teknolojik yeniliklerle yeniden yapılandırılması gerektiği belirtilmiştir.

4. Model, Veri ve Ekonometrik Yöntem

Uygulamada kullanılan değişkenler; kişi başına düşen GSYİH büyümesi(GROWTH), enflasyon oranı(INF), dışa açıklık oranı(OP), gayri safi yurtiçi hasıla oranı(GY) ve tasarrufun yıllık değişim değerleri(SA) ve yatırımın yıllık değişim değerleri(IN)veri olarak kullanılmıştır.

$$Y = \beta_0 + \beta_1 INF_t + \beta_2 OP_t + \beta_3 SA_t + \beta_4 IN_t + \beta_5 GY_t + u_t \quad (1)$$

Kişi başına düşen GSYİH verileri, gayri safi yurt içi hasıla, tasarruf, yatırım, enflasyon oranı, dışa açıklık oranı, [(İthalat + İhracat)/GSYİH*100] formülü kullanılarak elde edilen veriler yazar tarafından hesaplanmıştır ve verilerin tamamı Dünya Bankasının sitesinden elde edilmiştir.

Birim Kök Testi

Çalışmada değişkenlerin zaman serisi analizi kullanılarak özelliklerini incelenmiştir. Modelde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadıkları durağan ise hangi seviyede durağan oldukları ADF (Augmented Dickey-Fuller) birim kök testi ile belirlenmiştir. Birim kök testinin uygulanacağı model yapısı sabitli trendli modele göre belirlenmiştir. Modelde yer alan değişkenler Tablo 3’te görülümü gibi ADF birim kök testi sonuçlarına göre birinci farklarında durağan olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Değişkenlere Ait ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Seviye Değerleri	%1Kritik Değerleri	%5Kritik Değerleri	%10Kritik Değerleri
GROWTH	-6.732	-4.211	-3.529	-3.196
INF	-2.061	-4.205	-3.526	-3.196
OPENNESS	-3.182	-4.219	-3.533	-3.198
GSYH	-6.670	-4.211	-3.529	-3.196
SA	-2.371	-4.211	-3.529	-3.196
IN	-2.824	-4.211	-3.529	-3.196

Değişkenler	I. Fark Değerleri	%1Kritik Değerleri	%5Kritik Değerleri	%10Kritik Değerleri
GROWTH	-10.62	-4.219	-3.533	-3.198
INF	-7.267	-4.211	-3.529	-3.196
OPENNESS	-11.23	-4.219	-3.533	-3.198
GSYH	-10.57	-4.219	-3.533	-3.198
SA	-8.117	-4.219	-3.533	-3.198
IN	-5.505	-4.219	-3.533	-3.198

Not: Gecikme değerleri Schwarz Bilgi Kriteri (SIC)'ne göre seçilmiştir.

ADF birim kök testi sonuçlarına göre serilerin birinci fark işlemi sonucunda durağanlaştığı ve dolayısıyla birinci dereceden entegre I(1) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Durağanlık seviyelerini araştırdıktan sonra eş bütünleme analizi yapılmıştır.

Johansen eştümleşme analizinde modelde yer alan değişkenler (2) nolu denklemde olduğu gibi gösterilmektedir.

$$Y_t = X_1 Y_{t-1} + X_2 Y_{t-2} + \dots + X_k Y_{t-k} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Fark alma işlemi sonucunda vektör hata düzeltme modeli;

$$\Delta Y_t = \Gamma \Delta Y_{t-1} + \Gamma_2 \Delta Y_{t-2} + \dots + \Gamma_{k-1} \Delta Y_{t-k+1} + \Pi Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$i = 1, 2, 3, \dots, k-1$ için

$$\Gamma_i = - (I - X_1 - X_2 - \dots - X_i) \quad \text{ve} \quad \Pi = - (I - X_1 - X_2 - \dots - X_i) \quad (4)$$

olarak verilmektedir. Denklemde yer alan Π

parametresi uzun dönem ilişkiyi gösteren katsayıdır. Kısaca Π parametresine göre;

Rank (Π) = 0 → Eşitümleşme yok,

Rank (Π) = 1 → Bir eşitümleşme var,

Rank (Π) > 1 → Birden fazla eşitümleşme olduğu ifade edilir.

Buradan hareketle Johansen eştümleşme testinde değişkenler arasında eşitümleşme olup olmadığına (4) numaralı denklemde yer alan iz (λ) ve maksimum özdeğer ($\lambda_{\max}$) istatistikleri ile karar verilmektedir.

$$\lambda(r) = -T \ln(1 - \lambda_i) \quad \text{ve} \quad \lambda_{\max}(r, r+1) = -T \ln(1 - \lambda_{r+1}) \quad (5)$$

Hesaplanan istatistik değerlerinde, T gözlem sayısını, r Π parametresinin rankını, m modeldeki değişken sayısını, λ_i Π parametresinin tahmin edilen karakteristik köklerini ve λ_{r+1} öz değer istatistiğinin tahmini değerlerini göstermektedir. İz (λ) ve maksimum öz değer ($\lambda_{\max}$) istatistiklerine göre hipotezler ise aşağıdaki gibidir (Enders, 1995).

(λ) istatistiği için;

$$H_0 : r = 0, \quad H_1 : r \geq 1, \quad H_0 : r = 0, \quad H_1 : r = 1$$

$$H_0 : r \leq 1, \quad H_1 : r \geq 2, \quad H_0 : r \leq 1, \quad H_1 : r = 2$$

.....
.....

$$H_0 : r \leq m-1, \quad H_1 : r \geq m, \quad H_0 : r \leq m-1, \quad H_1 : r = m,$$

Tablo 4: Model için optimum gecikmenin belirlenmesi

Gecikme	LR	FPE	AIC	SIC	HQ
0	NA	1531550.	31.26	31.530	31.361
1	195.32	16391.50	26.70	28.532*	27.348
2	69.72	7369.724	25.74	29.140	26.942
3	52.08*	4526.612*	24.79*	29.760	26.547*

Not: *simgesi model için uygun gecikmeleri göstermektedir. LR: Ardışık Değiştirilmiş Test İstatistiği, FPE: Son Tahmin Hata Kriteri, AIC: Akaike Bilgi Kriteri, SIC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriteri

Johansen eş bütünleşme analizi için VAR modeli tahmini yapılmadan önce gecikme uzunluğu Tablo 4’te gösterilmiştir. Uygun gecikmenin Schwarz Bilgi Kriteri ’ne göre birinci gecikme olduğuna karar verilmiştir. Gecikme uzunluğu belirlendikten sonra VAR modeli sonucu Johansen eştümleşme testi uygulanmıştır. Tablo 5, kişi başına gayri safi yurtiçi hasılanın büyüme oranları ve diğer değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını göstermek amacıyla yapılan Johansen eş bütünleşme test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 5: İkili İlişkileri Dikkate Alan Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonuçları

Değişken Çifti	Sıfır Hipotez		Alternatif Hipotez		Test İstatistiği		%5 Kritik Değer	
	$\tau=0$	$\tau=1$	$\tau=1$	$\tau=2$	$\tau=0$	$\tau=1$	$\tau=1$	$\tau=2$
Δ GROWTH- Δ OPENNESS	$\tau=0$	$\tau=1$	61.89063	12.32090	$\tau=0$	$\tau=1$	34.49011	11.22480
	$\tau \leq 1$	$\tau=2$	27.40052	4.129906	$\tau \leq 1$	$\tau=2$	27.40052	4.129906
Δ GROWTH- Δ INF	$\tau=0$	$\tau=1$	56.72283	12.32090	$\tau=0$	$\tau=1$	36.43604	11.22480
	$\tau \leq 1$	$\tau=2$	20.28679	4.129906	$\tau \leq 1$	$\tau=2$	20.28679	4.129906
Δ GROWTH- Δ GSYH	$\tau=0$	$\tau=1$	38.82875	12.32090	$\tau=0$	$\tau=1$	36.02788	11.22480
	$\tau \leq 1$	$\tau=2$	2.800874	4.129906	$\tau \leq 1$	$\tau=2$	2.800874	4.129906
Δ GROWTH Δ SA	$\tau=0$	$\tau=1$	61.25586	12.32090	$\tau=0$	$\tau=1$	38.27040	11.22480
	$\tau \leq 1$	$\tau=2$	22.98545	4.129906	$\tau \leq 1$	$\tau=2$	22.98545	4.129906
Δ GROWTH Δ IN	$\tau=0$	$\tau=1$	39.54938	12.32090	$\tau=0$	$\tau=1$	35.03649	11.22480
	$\tau \leq 1$	$\tau=2$	4.512887	4.129906	$\tau \leq 1$	$\tau=2$	4.512887	4.129906

Not: Gecikme değerleri Schwarz Bilgi Kriteri (SIC)’ne göre seçilmiştir. Δ işareti birinci farkı ifade etmektedir.

İkili ilişkileri dikkate alan Johansen eş bütünleşme testi sonuçlarına göre bağımlı değişken olan kişi başı gayri safi yurt içi hâsıla ve bağımsız değişken olan dışa açıklık ilişkisi karşılaştırıldığında deterministik eğilim olmadığında yok seviyesinde iz istatistik değeri %5 önem seviyesi kritik değerinden büyük olduğu için eş bütünleşmenin olduğu sonucuna varılmıştır. Maximum öz değer istatistik sonucu ise her iki seviyede de %5 önem düzeyindeki kritik değerden büyüktür ve eş bütünleşme vardır.

Bağımlı değişken olan kişi başı gayri safi yurt içi hâsıla ve bağımsız değişken olan enflasyon oranları ilişkisi karşılaştırıldığında doğrusal deterministik eğilim olduğunda iz istatistik değeri %5 önem seviyesi kritik değerinden büyük olduğu için eş bütünleşmenin olduğu sonucuna

varılmıştır.

Bağımlı değişken olan kişi başı gayri safi yurt içi hâsıla ve bağımsız değişken kişi başı gayri safi milli hasıla ilişkisi karşılaştırıldığında doğrusal deterministik eğilim olduğunda iz istatistik değeri %5 önem seviyesi kritik değerinden büyük olduğu için eş bütünleşmenin olduğu sonucuna varılmıştır.

Bağımlı değişken olan kişi başı gayri safi yurt içi hâsıla ve bağımsız değişken tasarruflar ile ilişkisi karşılaştırıldığında doğrusal deterministik eğilim olduğunda iz istatistik değeri %5 önem seviyesi kritik değerinden büyük olduğu için eş bütünleşmenin olduğu sonucuna varılmıştır.

Bağımlı değişken olan kişi başı gayri safi yurt içi hâsıla ve bağımsız değişken yatırımlar ile ilişkisi karşılaştırıldığında doğrusal deterministik eğilim olduğunda iz istatistik değeri %5 önem seviyesi kritik değerinden büyük olduğu için eş bütünleşmenin olduğu sonucuna varılmıştır.

Granger Nedensellik Analizi

İki değişken arasında zamana bağlı olarak gecikmeli ilişkinin varlığı söz konusu ise, ilişkinin nedenselliğinin yönünü istatistiksel açıdan belirlemede kullanılan testlerden biri de Granger nedensellik testidir (Ekonometri , 2018). Eş bütünleşme analizini yaptıktan sonra nedensellik testi yaparak modelde kullandığımız bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında sebep sonuç ilişkisi var mıdır ona bakarız. Granger nedenselliğinde X ve Y gibi iki değişken arasındaki ilişkinin yönü araştırılır. Eğer mevcut Y değeri, X değişkenin şimdiki değerinden çok, geçmiş dönem değerleri ile daha iyi tahmin edilebiliyorsa, X değişkeninden Y değişkenine doğru bir Granger nedenselliğinden söz edilebilir (Charemza & Deadman, 1993).

Çalışmam da, değişkenler arasındaki sebep-sonuç ilişkisi nedensellik testiyle araştırılmıştır. Tablo 6, Granger nedensellik test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 6: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Değişkenler	Nedenselliğin Yönü	F Değeri	P Değeri
Δ GROWTH – Δ OPENNESS	-	0.33870	0.7152
Δ OPENNESS – Δ GROWTH	-	0.15838	0.8542
Δ GROWTH- Δ INF	-	1.99880	0.1521
Δ INF – Δ GROWTH	-	1.03162	0.3680
Δ GROWTH – Δ GSYH	-	0.92265	0.4078
Δ GSYH – Δ GROWTH	-	0.75931	0.4762
Δ GROWTH – Δ ASA	-	0.22092	0.8030
Δ ASA – Δ GROWTH	-	0.99926	0.3794
Δ GROWTH – Δ IN	→	3.07129	0.0602
Δ IN – Δ GROWTH	-	1.10508	0.3435

Not: Gecikme değerleri Schwarz Bilgi Kriteri (SIC)'ne göre seçilmiştir. Δ işareti birinci farkı ifade etmektedir.

Granger nedensellik test sonuçlarına göre % 10 anlamlılık düzeyinde yatırımlar kişi başına düşen gelirin büyümesinin Granger nedenidir. Orta gelir tuzağı bağlamında modelde yer alan kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla büyümesi, enflasyonun oranları, dışa açıklık oranı ve tasarrufun yıllık değişim değerleri arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Tablo 7'de bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında kurulan regresyonlarda gayri safi yurtiçi hasıla hariç diğer tüm değişkenlerin katsayıları anlamsız ve değişkenlerin işaretleri de beklentiler doğrultusunda çıkmamıştır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni hangi oranda açıklayacağını gösteren R² değeri tasarruf oranları ve dışa açıklık oranlarında bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni az etkilediğini fakat enflasyon oranları, gayri safi yurtiçi hasıla oranları ve yatırımların bağımlı değişken olan kişi başı gayri

safi yurtiçi hasıla büyümesini etkilediğini göstermektedir.

Tablo 7: GROWTH ve Diğer Değişkenler Arasındaki En Küçük Kareler Tahmin Sonuçları

Temel Model Kalıbı					
Y = $\beta_0 + \beta_1 \Delta INF_t + \beta_2 \Delta OP_t + \beta_3 \Delta SA_t + \beta_4 \Delta IN_t + \beta_5 GY_t + ut$					
Değişken Çifti	Model Tahmin Sonucu	R ²	DW	F	
Δ GROWTH – Δ OPENNESS	Δ GROWTH = $\beta_0(0.18112) + (-0.016252)\beta_1 OP_t + (0.140338) + (-0.220420)$	0.007267	2.998400	0.270837	
Δ GROWTH – Δ INF	Δ GROWTH = $\beta_0(-0.239223) + (-0.180243)\beta_1 INF_t + (-0.283382) + (-2.830451)$	0.180055	3.039849	8.124955	
Δ GROWTH – Δ GSYH	Δ GROWTH = $\beta_0(0.022913) + (-0.983857)\beta_1 GY_t + (2.303027) + (697.0975)$	0.999909	0.352516	368.5674	
Δ GROWTH – Δ ASA	Δ GROWTH = $\beta_0(0.105016) + (-0.037263)\beta_1 SA_t + (0.105750) + (-0.120283)$	0.000390	2.974714	0.014416	
Δ GROWTH – Δ IN	Δ GROWTH = $\beta_0(0.168332) + (-1.984491)\beta_1 IN_t + (0.172220) + (-1.136512)$	0.033732	2.877034	1.291660	

Not: Δ işareti birinci farkı ifade etmektedir.

Tablo 8, bütün bağımsız değişkenlerin aynı regresyon modeli içerisinde değerlendirilmesi durumunda ortaya çıkabilecek etkileri belirleyebilmek için hazırlanmıştır ve elde edilen EKK tahmin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 8: Bütün Bağımsız Değişkenlerin Ele Alındığı En Küçük Kareler (EKK) Tahmin Sonuçları

Temel Model Kalıbı		
Y = $\beta_0 + \beta_1 \Delta INF_t + \beta_2 \Delta OP_t + \beta_3 \Delta SA_t + \beta_4 \Delta IN_t + \beta_5 GY_t + ut$		
Değişkenler	Katsayılar	t Değerleri
Sabit Terim (C)	0.023036	2.265598*
Δ OPENNESS	0.000396	1.230550
Δ INF	0.000815	1.037402
Δ GSYH	0.984113	535.7399*
Δ ASA	-0.001693	-0.529153
Δ IN	0.017563	0.954574
Tanımlayıcı İstatistikler		
R ² =0.999909 DW=0.436382 F=72808.13 F(Prob)=0.000000		

Not: Δ işareti birinci farkı ifade etmektedir. *simgesi model için %5 önem seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Bağımsız değişkenleri dikkate alarak oluşturduğum regresyon tahmin sonuçlarının gösterildiği Tablo 8'de, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla büyümesi ve kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla anlamlı diğer değişkenler anlamsız bulunmuştur. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni hangi oranda açıklayacağını gösteren R² değeri %99 olarak bulunmuştur. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi oldukça yüksektir. Modelin bir bütün olarak anlamlılığının ifade eden F değeri, modelin anlamlılığını göstermektedir.

5. Sonuç

Bu çalışmada orta gelir tuzağı (OGT) kavramının tanımı, kapsamı ve Türkiye açısından değerlendirmesini yapılmıştır. Orta gelir tuzağı olarak bilinen bu durum birçok ülkenin gündem konusu olmuştur ve hatta gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından biri haline gelmiştir. 2007 yılında Dünya Bankası’nın yayınladığı raporla bu kavram yaygın bir kullanım alanına sahip olmuştur. Literatüre baktığımızda orta gelir tuzağı yakın zamanda popülerlik kazanmıştır. Günümüzde orta gelir tuzağı olarak adlandırdığımız bu kavram büyüme yorgunluğu, büyüme yavaşlaması, büyüme durgunluğu gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Ülkelerin hangi grupta yer alacağına ve orta gelir tuzağı tespitinde Dünya Bankası’nın Atlas Metodu kullanılarak ülkeleri kişi başına düşen GSMH verilerini temel alarak gruplara ayırmıştır ve ülkeler birbirinden farklı gelir gruplarında yer almaktadır. Ülkeler ilk olarak düşük gelir düzeyinde bulunmakta, daha sonra alt-orta gelir, üst-orta gelir ve yüksek gelir düzeyine doğru bir büyüme sergilemektedir. Ülkelerin bu düzeylerde kalma süreleri de farklılık gösterir. Bazıları orta gelir düzeyinde uzun yıllar kalırken, bazıları ise düşük gelirli ve orta gelirli ülke düzeyinden kısa sürede yükselerek yüksek gelirli ekonomiler arasında yer almaktadır. Türkiye’nin 2021 yılı itibarıyla üst orta gelirli ülkeler grubunda yer almasına rağmen yaklaşık 55 yıl boyunca yüksek gelir grubuna geçemediği ve orta gelir grubu içinde kaldığı görülmektedir. Katar, Norveç, Danimarka, Singapur, ABD, Japonya, Güney Kore, Estonya ve İngiltere gibi bazı ülkeler Türkiye’ye göre nispeten daha kısa sürede orta gelir tuzağını aşmışlardır.

Ampirik açıdan elde etmiş olduğum sonuçlara göre kişi başına düşen ve yatırımlar arasında tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir. Düşük oranda seyreden ve giderek daha da azalan yurt içi tasarrufların artan yatırımlara kaynak oluşturabilmesi ve cari açığın önlenmesi için dış kaynaklı büyüme bağımlılığının azaltılması gerekmektedir. Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi

hâsıla büyümesi ile enflasyon, tasarruf, dışa açıklık, kişi başı gayri safi yurtiçi hâsıla arasında doğrudan bir nedensellik bulunmamıştır.

Sonuç olarak sürdürülebilir bir büyüme ve orta gelir tuzağından çıkış için Türkiye ekonomisinde ithalatta bağımlılık azaltılmalı ve ihracat artışları desteklenmelidir. İhracatçı sektörlerde yüksek teknolojiye değerli ürünlerin üretilmesi bu sektörlerde yenilikçi faaliyetlere teşvik gerekmektedir. Bilimsel çalışma ve teknoloji yatırımları yapan firmalara kamu desteği sağlanmalıdır. Orta gelir tuzağına düşmemek için kişi başına düşen geliri arttırmamız lazım bunun için, içinde bulunduğumuz ekonomide ihtiyaca uygun girişimlerde bulunmalıyız bu amaçla tuzaktan korunabilmemiz için yapısal reformları uygulamamız gerekir. Uyguladığımız reformlar büyümeden gelişmememize kadar olan süreci oluşturmaya yardımcı olur. Büyümede göstermiş olduğumuz yüksek kalite gelişmemize neden olur. Bu süreci eğitim kalitemiz, inovasyon çalışmalarımız, yatırımlara olan destekler, vergi dağılımı adaletliliği gibi yapısal önlemlerle orta gelir tuzağına düşmememizi ve gelişmemizi sağlar.

KAYNAKÇA

- Agenor, P. R., & Canuto, O. (2012). *Middle-Income Growth Traps*. the world bank, Policy Research Working .
- Aiyar, S., Duval, R., Puy, D., Wu, Y., & Zhang, L. (2013). Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap. *IMF working paper*.
- Alçın, S., & Güler, B. (2015). orta gelir tuzağı: Türkiye üzerine bir inceleme. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B dergisi, XXXVII(I)*, 28.
- Anksiklopedi, Ö. (2020, 4 11). *Orta gelir tuzağı*. vikipedi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Orta_gelir_tuzag%C4%9F%C4%B1 adresinden alınmıştır
- Bozkurt, E. (2014). *ORTA GELİR TUZAĞI: TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE BİR İNCELEME*, 23.
- Bozkurt, E., Çakmak, E., Özdemir, D., & Yatakir, S. (2014). 'Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi*, (167).
- Carnovale, M. (2012). *Developing Countries and the Middle-Income Trap: Predetermined to Fall?* New York: Leonard N. Stern School of Business.
- Charemza, W., & Deadman, D. (1993). *New Directions in Econometric Practice*.
- Çavuş, Z. (2014). *ORTA GELİR TUZAĞI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ*. *Yüksek Lisans Tezi*. malatya.
- Eğilmez, M. (2012, 12 16). *kendime yazılar*. 04 30, 2021 tarihinde Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye: <https://www.mahfiegilmez.com/2012/12/orta-gelir-tuzag-ve-turkiye.html> adresinden alındı
- Ekonometri* . (2018, 02 11). Ekolar.com: <http://www.ekolar.com/granger-nedensellik-testi/> adresinden alınmıştır
- Enders, W. (1995). *Applied Econometric Time Series*.
- Erinç, Y., Taşçı, K., Özsan, M. E., & Voyvoda, E. (2012). *orta gelir tuzağından çıkış hangi türkiye*. istanbul.
- Flaen, A., Ghani, E., & Saurabh, M. (2013, 6). How to Avoid Middle-Income Traps? Evidence from Malaysia. *economic premise*(120), 6.
- Gürsel, S., & Soybilgen, B. (2013). *Türkiye Orta Gelir Tuzağının Eşiğinde*. Betam Araştırma Notu 13(154).
- Jesus, F., Abdon, A., & Kumar, U. (2012). Tracking the Middle-income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why? *Levy Economics Institute, Working Paper No. 715*.
- Karagöz, F. (2010). yoksulluk tuzağı ve dış yardım: eleştirel bir yaklaşım. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-2.
- Karahan, H. (2012). *KALKINMA YOLUNDA YENİ EŞİK: ORTA GELİR TUZAĞI*. istanbul: MÜSİAD Araştırma Raporları.
- Kharas, H., & Kohli, H. (2011). What is the Middle Income Trap, Why Do Countries Fall into it, and How Can it Be Avoided? *Global Journal of Emerging Market Economies*, 3(3), 280-289.
- Öz, S. (2012, ağustos). *ekonomik araştırma formu politika notu orta gelir tuzağı*. eaf: https://eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/eaf_pn1206.pdf adresinden alınmıştır
- Robertson, P., & Ye, L. (2013). *On the Existence of a Middle Income Trap*. 05 31, 2021 tarihinde No 13-12, Economics Discussion / Working Papers : <https://econpapers.repec.org/paper/uwawpa/paper/13-12.htm> adresinden alındı
- the world bank*. (2021, 04 20). 04 20, 2021 tarihinde world bank: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledge>

DEMİREL, D., “Orta Gelir Tuzağı’nın Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Ampirik Bir Değerlendirme (1980-2019)”

dgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups adresinden alındı

Tüzemen, Ö. B. (2015). YAKINSAMA HİPOTEZİ: BALKAN ÜLKELERİ ÖRNEĞİ. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 1-8.

World Bank. (tarih yok). 04 30, 2021 tarihinde world bank gdp per capita turkey (usd): <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2001&locations=TR&start=1995> adresinden alındı

Yaşar, E., & Gezer, M. A. (2014). Türkiye’nin Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Riski ve. *maliye dergisi*(167), 127. 05 06, 2021 tarihinde <https://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11630/7260/10300384.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı

Yeldan, p., Taşçı, k., Voyvoda, d., & Özsan, m. e. (2012). *orta gelir tuzağından çıkış hangi türkiye* . istanbul.